

EWA BIAŁEK

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin

 ORCID <https://orcid.org/0000-0003-3868-5001>

Porządek słów. Gramatyka. Tekst. Styl. Dyskurs,
red. T. Kananowicz, A. Klimkiewicz,
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2019, 317 s.

W 2019 roku ukazała się drukiem jubileuszowa księga dedykowana Profesor Zoi Nowożenowej z okazji 45-lecia pracy naukowej. Monografia zawiera 24 artykuły autorstwa badaczy z ośrodków krajowych i zagranicznych (Gdańsk, Łódź, Olsztyn, Słupsk, Sosnowiec, Szczecin; Kaliningrad, Moskwa, Nowogród Wielki, Nowosybirsk, Ostrawa, Saratów, Uljanowski). Jubileuszową monografię otwiera wstęp wraz z notą biograficzną oraz opisem dorobku naukowego opracowany przez redaktorów tomu, Tatianę Kananowicz oraz Aleksandrę Klimkiewicz. Zarówno tytuł książki, jak i tematyka artykułów bezpośrednio nawiązują do rozległych zainteresowań naukowych oraz kierunków badań gdańskiej rusycystki w dziedzinie językoznawstwa. Jak wyjaśnia we wstępie Tatiana Kananowicz, monografia jest poświęcona porządkowi słów i porządkowi w słowach (s. 9). W opisie drogi zawodowej zwrócono uwagę m.in. na imponujący dorobek dydaktyczny i konferencyjny, a także wielki wkład Jubilatki w umiędzynarodowienie macierzystej uczelni (Uniwersytetu Gdańskiego) wyrażający się w inicjowaniu umów bilateralnych z uczelniami z Rosji, Czech, Hiszpanii czy Irlandii (s. 18). Wspomagały tę działalność liczne kontakty z naukowcami zagranicznymi. Monografia jest spójna tematycznie i kompozycyjnie (a nawiązując do słowa-klucza „porządek” — jest niewątpliwie uporządkowana), cechuje się staranną redakcją tekstów. Warto odnotować trafną decyzję redaktorów o przygotowaniu dwujęzycznych wersji wstępu, noty biograficznej i dorobku, co pozwala uwzględnić polskiego oraz zagranicznego adresata. Autorzy rozdziałów monografii sięgają do bogatego dorobku publikacyjnego prof. Zoi Nowożenowej, odwołują się też do wspólnych dyskusji naukowych. W artykułach poruszono wiele ważkich we współczesnej lingwistyce zagadnień — gramatyka komunikacyjna, stylistyka, aktualne tendencje rozwojowe języka rosyjskiego, fenomeny w języku i kulturze, badania etnolingwistyczne, badania korpusowe

i nad dyskursami, język reklamy. Kolejność bloków tematycznych jest prze-myślana — od gramatyki poprzez tekst, styl do dyskursu, co koresponduje z chronologią tematów podejmowanych w publikacjach Jubilatki w latach 1972–2018 (zob. wykaz prac, s. 25–37).

Część pierwszą zbioru zatytułowaną *Граматыка/Грамматика* otwiera artykuł Olgi B. Sirotininy o szyku wyrazów w ruszczyźnie, który, jak dowodzi autorka, nie jest stały ani też zupełnie swobodny (s. 48). Tę konkluzję poprzedza przykładami z tekstów prasowych, ilustrując za ich pomocą na przykład niejednoznaczność sensu zdania w zależności od przyjętego porządku wyrazów, wskazuje prawidłowości w kolejności komponentów połączeń wyrazowych w ruszczyźnie oraz różnice w szyku wyrazów w dialogach ustnych i wypowiedziach oficjalnych¹. Margarita A. Kormilicyna w pracy *Семантические преобразования глагольной лексики в русском простом предложении* (s. 51–58) porusza problem wpływu modelowej semantyki zdania na znaczenie czasownika, które może podlegać desemantyzacji albo leksykalizacji. Jak dowodzi autorka, wzbogacenie semantyki czasownika w zdaniu jest charakterystyczne na przykład dla czasowników percepcyjnych oraz ruchu. W artykule *Модусные смыслы изъяснительной конструкции (на примере Я говорю, что...)* autorstwa Tatiany I. Stieksowej na materiale tekstowym (Narodowy Korpus Języka Rosyjskiego) pokazano funkcjonowanie i znaczenie konstrukcji typu *Я говорю, что* w zdaniach złożonych. Jej użycie bywa uwarunkowane potrzebą doprecyzowania zamiaru komunikacyjnego, podkreślenia punktu widzenia mówiącego, kategoryczności wypowiedzi i in. (s. 59–67). O modelu zdania w aspekcie teoretycznym (*Модель предложения в синтаксических теориях*) pisze Tatiana Kanonowicz (s. 68–77). Po przeglądzie teorii składniowych (m.in. w dorobku Galiny A. Zolotowej czy Niny D. Arutiunowej) autorka omawia rozumienie modelu zdania w monografii Zoi Nowożenowej *Русское глагольное предложение: структура и семантика* (2001, 2016)². Artykuł zamyka konkluzja o użyteczności tej teorii w badaniach nad tekstem, stylem, dyskursem (s. 75).

¹ Szyk w dialogach potocznych rosyjska badaczka szczegółowiej omawia we wcześniejszych pracach, np.: О.Б. Сиротинина, *Всё, что нужно знать о русской речи. Пособие для эффективного общения*, Книжный дом «Либроком», Москва 2010, s. 88–91.

² Monografia przedrukowana w Rosji w 2016 r. doczekała się recenzji przygotowanej przez rosyjskiego lingwistę: Е.А. Казак, *Новоженова З.Л., Русское глагольное предложение: структура и семантика*. - М.: Ленанд, 2016. - 256 с., Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 6: Языкознание. Реферативный журнал, №4, ИНИОН, Москва 2017, s. 136–140, <https://cyberleninka.ru/article/n/2017-04-038-novozhenova-z-l-russkoe-glagojnoe-predlozhenie-struktura-i-semantika-m-lenand-2016-256-s> (15.09.2020). W recenzji podkreślono m.in. wykorzystanie w monografii różnorodnej podstawy materiałowej pozwalającej na wychwycenie wspólnych mechanizmów językowych dla tekstów o różnych cechach stylistycznych (Tamże, s. 138).

Zagadnienie normalizacji języka kaszubskiego porusza Dušan-Vladislav Paždjerski (s. 78–86). W publikacji, która, jak zauważa we wstępie jej autor, stanowi rozwinięcie rozmów prowadzonych z gdańską badaczką na temat kaszubszczyzny (s. 78), przybliżono misję oraz strukturę Rady Języka Kaszubskiego (lata 2007–2016), jej starania zmierzające do uporządkowania terminologii stosowanej w tym języku.

W artykułach zamieszczonych w drugiej części tomu naukowcy odnoszą się do pojęcia tekstu, gatunku oraz strategii komunikacyjnych w tekście. W pracy Doroty Żyłki i Bogusława Żyłki *Od Bachtina do Austina* omówiono doktrynę lingwistyczną Ferdinanda de Saussure’a oraz jej odzwierciedlenie w późniejszych teoriach lingwistycznych (s. 89–102). Autorzy poszukują obecności pojęć *langue* i *parole* w koncepcjach Grigorija Winokura, Michaiła Bachtina, Ludwiga Wittgensteina, Bronisława Malinowskiego oraz Johna Langshawa Austina, dokonują też porównania pojęć „akt mowy” i „gatunek mowy” w odniesieniu do teorii szwajcarskiego lingwisty. Henryk Fontański na materiale utworu *Bieguni* Olgi Tokarczuk oraz jego rosyjskiego przekładu przeprowadza lingwistyczną analizę obrazów pamięci stworzonych przez zróżnicowane zabiegi narracyjne, z aktywnym zastosowaniem wielości form czasownikowych. W charakterze narzędzia interpretacyjnego tekstów posłużono się gramatyką komunikacyjną (s. 103–113). Do tekstotwórczej roli kategorii modalności nawiązuje rosyjska badaczka Swietłana S. Waulina w artykule *Текстообразующая роль экспликаторов субъектно-модальных значений в рассказах А. П. Чехова* (s. 114–121). Językowe środki wyrazu znaczeń konieczności, możliwości są wykorzystywane w opowiadaniach Czechowa, współtworzą wyrazisty językowy i psychologiczny portret ich bohaterów. Analizę przeprowadzono na materiale kilku utworów, w tym noweli *Dama z piaskiem*. Artykuł Michaiła J. Fiedosiuka *Эпистолярный жанр русской речи до и после Петра I* (s. 122–131) jest poświęcony kształtowaniu się norm gatunku epistolarnego w języku rosyjskim oraz związku tego gatunku z kulturą. Analizując kompozycję „bieriestianych gramot” i późniejszych pism urzędowych, autor zauważa dwudzielność struktury gatunku epistolarnego oraz stabilność jego wzorca utrzymującą się przez kilka stuleci aż do epoki cara reformatora. Małgorzata Kudlik-Jędruch omawia książkę, która zajęła stałe miejsce w kanonie lektur literatury masowej (*Феномен Гарри Поттера как явления массовой культуры*). Powieść doczekała się licznych przekładów, w tym na języki rzadkie: afrikaans, grenlandzki, urdu. Autorka dzieli się także spostrzeżeniami na temat tajników pracy polskiego tłumacza książek z tej serii, Andrzeja Polkowskiego.

Część trzecią monografii, którą poświęcono problemom stylistyki, otwiera artykuł Tatiany W. Szmielowej (s. 147–156), w którym mowa o stylistycznym potencjale imienia odojcowskiego. Na konkretnych przykładach autorka licznych prac onomastycznych wskazuje, że patronimik to nie tylko element etykiety językowej i jednostka identyfikująca osoby w kulturze rosyjskiej. Ten model derywacyjny bywa stosowany w tworzeniu nominacji

zwierzęcych bohaterów literackich (np. кот Котофейч), hydronimów (rze-ka Дон Иванович)³, obiektów handlowych, a także leksyki nacechowanej pejoratywnie (олигарх олигархович) i innych okazjonalizmów (Доклад Докладыч). Pojęcia stylu i stylistyki w tradycji rosyjskiej oraz czeskiej omawia Zdeňka Nedomová. W oparciu o istniejące pary odpowiedników terminologicznych porównuje ona tradycje stylistyczne oraz aktualne tendencje rozwojowe tej dziedziny w obu krajach. Poza paralelizmem kierunków i odpowiadających im terminów autorka odnotowuje również odmiennosc w rosyjskim oraz czeskim instrumentarium terminologiczno-pojęciowym (np. стилистика кодирования, s. 160). Nasima S. Szarafutdinowa analizuje zapożyczenia obcojęzyczne w angielskiej i rosyjskiej terminologii ekonomicznej oraz prawniczej. Autorka formułuje wniosek, że zapożyczenie ułatwia proces internacjonalizacji systemów terminologicznych w różnych językach (s. 171). Grażyna Lisowska w artykule poświęconym problemowi obniżenia standardu językowego w komunikacji publicznej (s. 177–185) podejmuje problem liberalizacji norm w rosyjskim języku literackim, w wyniku której nasilił się proces interakcji literackich stylów funkcjonalnych oraz języka potocznego i żargonów. W kontekście kolokwializacji języka nawiązuje też do aktualnego problemu feminatywów. Aleksandra Klimkiewicz w artykule dotyczącym nauczania języka rosyjskiego dla celów komunikacji specjalistycznej podkreśla potrzebę takiego kształcenia na studiach rusycystycznych, przedstawiła teoretyczny zarys leksykalnych minimów, zwraca uwagę na ich nasycenie terminologią i podejście sytuacyjno-komunikacyjne (s. 186–198). O kliszach językowych w przekładzie prawnym pisze Olena Yegorova (s. 199–209). Autorka konfrontuje ekwiwalenty zastosowane w przekładzie polskiej *Ustawy o podatku od towarów i usług* na język rosyjski z danymi słownikowymi, tekstowymi, wskazuje też pary ekwiwalentów jako propozycje dla leksykografii.

Osiem artykułów weszło do czwartego bloku tematycznego, który został poświęcony nowszemu nurtowi badań — dyskursowi i analizie dyskursywnej tekstu. Aleksander Kiklewicz zgłębia dyskurs wizerunkowy, który ma na celu „kreowanie lub kultywowanie wizerunku jednostki lub instytucji” (s. 214). Zgodnie z zapowiedzią w tytule publikacji, analizie poddano informację semantyczną w postaci: 1) informacji egzystencjalnej, 2) informacji o właściwościach, 3) informacji wartościującej. Konotacja wartościująca frazematycznych struktur tekstowych w dyskursie medialnym stała się obiektem badań Alicji Pstygi (s. 227–234). Autorka na wstępie zaznacza, że dominującym tematem w dyskursie medialnym jest polityka, uwagę tę potwierdza wyekscerpowanym z prasy zestawem jednostek wartościujących różne fakty

³ Taki zabieg Korniej Czukowskiej zastosował w wierszowanym poemacie dla dzieci *Крокодил* (1915) — Крокодил Крокодилович. Strofa pierwsza: Жил да был / Крокодил. / Он по улицам ходил, / Папиросы курил, / По-турецки говорил, — / Крокодил, Крокодил Крокодилович!

i osoby. Jak pokazuje badanie, w tekstach struktury te są poddawane modyfikacjom, aktualizacjom, mogą być wyrazistym nośnikiem wartościowania, z czasem niektóre z nich podlegają utrwaleniu, uskrzydleniu. Kolejny artykuł zatytułowany *Magia miłosna roślin w Słowiańszczyźnie. Wybrane zagadnienia* autorstwa Ewy Komorowskiej przynosi czytelnika w świat magicznych roślin i zaklęć z nimi związanych (s. 235–250). Badaczka przybliży współczesnemu odbiorcy dawne rytuały z wykorzystaniem roślin afrodyzyjnych (lubczyk, przestęp, nasięźrzał, rozmaryn, ruta, mięta i in.), zwraca uwagę na obiegowe nazwy niektórych ziół („małżeńskie kwiecie”, „rączki szczęścia” i in.) oraz związek między przypisaną tajemną mocą a aromatem czy kształtem. Regina Wyżkiewicz-Maksimow na materiale danych słownikowych oraz tekstów kultury porównuje obraz osy i pszczoły w języku oraz kulturze polskiej i serbskiej. Analizę rozpoczyna od zbadania etymologii obu nazw oraz konotacji przypisanych owadom w kulturze antycznej i chrześcijańskiej. W toku badań stwierdza zarówno antynomię obrazów tych owadów, jak i podobieństwo ich postrzegania w danych językach. Z kolei Danuta Stanulewicz przeprowadza analizę znaczeń przymiotnika „brzoskwinowy” metodą korpusową (s. 262–275). Korzystając z narzędzi informatycznych (NKJP, PELCRA), ustala rozkład znaczeń i kolokaty nazwy barwy. Autorka zwraca uwagę na niejednorodność opisu koloru brzoskwiń w tekstach i słownikach. Żanna Śladkiewicz w artykule *Принцип трех «С» в эпатажной социальной рекламе: секс, смерть и смех* porusza zagadnienie przelamywania tabu, szokowania w reklamie społecznej, która jest skutecznym narzędziem w kształtowaniu systemu wartości i kreowania zachowań społecznych (s. 276–294). Badaczka podkreśla dwubiegunowość tematyki reklamy: sfera życia i miłości (Eros) oraz sfera śmierci, agresji, przemocy (Tanatos). Urszula Patocka-Sigłowy oraz Monika Rzeczycka poddają analizie wypowiedzi szefa rosyjskiego MSZ pod kątem obecności w nich środków wartościujących (ocena pejoratywna). Odnotowane przez autorki językowe sposoby eksplikacji oceny negatywnej są różne, wśród nich: partykuły, przymiotniki, frazeologizmy oraz elementy słowotwórcze. Obiektem zainteresowań Marcina Trendowicza stał się fenomen legendarnego agenta Stirlitza w kulturze rosyjskiej (s. 305–317). Autor poświęca uwagę wykorzystaniu antroponimu bohatera literackiego i filmowego *Stirlitz* jako nazwy rozpoznawalnej, kulturonośnej (ros. *прецедентное имя*) w dyskursie wirtualnym, kulinarnym i reklamowym. Okazuje się, że ta nazwa własna ma szerokie zastosowanie: jako nominacja wirusa, ciasta czy kawy. Obraz agenta oraz antroponim, zdaniem autora, są wartościowane pozytywnie.

Niekwestionowaną zaletą książki *Porządek słów. Gramatyka. Tekst. Styl. Dyskurs* jest nie tylko szeroki przekrój podjętych tematów, ich atrakcyjność poznawcza, ale i zaangażowanie w naukową dyskusję na łamach tomu przedstawicieli różnych ośrodków oraz szkół badawczych z kraju i zza granicy. Do atutów monografii należy zaliczyć także wzmiankowaną już oryginalną koncepcję kompozycji pracy. Książka tym samym daje ogłęd kierun-

RECENZJE

ków rozwoju zainteresowań badawczych prof. Zoi Nowożenowej, a szerzej zaś — pokazuje różnorodność badań językoznawczych oraz dynamikę ich rozwoju, zapoznaje ze współczesnymi tendencjami metodologicznymi i preferencjami tematycznymi. Monografia przybliży zarazem rosyjskie szkoły badawcze, integruje środowisko slawistów.

REFERENCES

- Kazak, Ye. A. "Novozhenova Z. L., Russkoye glagol'noye predlozheniye: struktura i semantika. Moskva: Lenand, 2016." *Sotsial'nyye i gumanitarnyye nauki. Otechestvennaya i zarubezhnaya literatura*. Ser. 6: Yazykoznaniiye. Referativnyy zhurnal, Moskva: INION, 2017, no. 4: 136–140 [Казак, Е. А. *Новоженова З. Л., Русское глагольное предложение: структура и семантика*. Москва: Ленанд, 2016." *Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература*. Сер. 6: Языкознание. Реферативный журнал. Москва: ИНИОН, 2017, no. 4: 136–140, <<https://cyberleninka.ru/article/n/2017-04-038-novozhenova-z-l-russkoe-glagolnoe-predlozhenie-struktura-i-semantika-m-lenand-2016-256-s> (15.09.2020)>].
- Sirotnina, Olga B. *Vsyo, chto nuzhno znat' o russkoy rechi. Posobiye dlya effektivnogo obshcheniya*. Moskva: Knizhnyy dom "Librokom", 2010: 88–91 [Сиротинина, Ольга Б. *Всё, что нужно знать о русской речи. Пособие для эффективного общения*. Москва: Книжный дом "Либроком", 2010: 88–91].